

Токмань Г. Л.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ОБРАЗ СЕРЦЯ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «[DASEIN: ОБОРОНА ПРИСУТНОСТІ]» ЯРИНИ ЧОРНОГУЗ: СЕНСИ І ПОЕТИКА

Статтю присвячено поезії сучасної авторки, мисткині і військової, Ярини Черногуз. Об'єктом дослідження є поетична книжка Я. Черногуз "[dasein: defense of presence]" (2023), за яку авторка була удостоєна Національної премії України імені Тараса Шевченка. Увагу сфокусовано на образі серця в текстах книжки, а саме на їх смислах і поетиці. Визначено смисл кожного образу, проведено паралелі з філософською теорією Памфіла Юркевича, прочитано образ у контексті вірша із залученням суспільно-політичного контексту сучасної російсько-української війни.

Образ серця є одним із ключових у книжці, він з'являється в багатьох віршах як утілення найсакральніших думок і найпалкіших почуттів людини на війні. Вивчено ізоморфи образу серця, описано їх значення, окреслено засоби творення та риси літературних напрямів. Стаття містить аналіз таких образів, як мова серця, зір серця, мотузка від серця, клаптикова ковдра з сердець, багатосердне передпекло, лісове і земляне серця, серце загиблого воїна в руках у живої товаришки по зброї, серце Афродіти у військовому підсумку сучасниці, глибинове і покалічене серця, серця, полишені на себе та інших. Домінантний смисл образу серця визначений як екзистенційна сутність людини, яка на війні протистоїть ворогу і смерті. Я. Черногуз образно виражає думки про унікальність і необ'єктивованість екзистенції, військове побратимство, героїчну самопожертву, інтуїцію глибинового серця, замовчану і забулену любов на війні, пам'ять про загиблого, рішучість вигравати війну, неминучу кару для злого серця, інтерсуб'єкту єдність сердець воїнів-захисників України. Проаналізовані вірші репрезентують сюрреалістичну поетику, а також елементи необароко, експресіонізму, натуралізму. Спостережено риси індивідуального стилю, а саме: філософічність, емоційність, інтертекстуальність, застосування прийомів мітологізації та натуралістичної деталі.

Ключові слова: поезія Ярини Черногуз, образ серця, філософічність, суспільно-політичний контекст, смисл, поетика, індивідуальний стиль.

Постановка проблеми. Сучасна мілітарна лірика, до феномену якої належить поезія лавреатки Шевченківської премії Ярини Черногуз, поєднує жорстку, а часом і жорстоку правду московсько-української війни і традицію національного мистецтва слова, одним з витоків якого є філософія серця, засвідчена і прозовим, і поетичним словом попередників. Степан Яремусь визначає філософію серця складовою екзистенційальної парадигми в розвитку світової і специфічно української філософської думки. Зокрема, він пише: «Поняття про серце, як чисто філософський концепт, виступає в 17 ст. у творах мислителя Кирила Транквіліона Ставровецького. Більш дефінітивне поняття серцю надавав Г. С. Сковорода (1722–1794) – український філософ 18 ст. Сковорода, як і Юркевич ставив серце багато вище людської душі та духа: і так вбачав у ньому самий центр людського життя – орган найвищого духовного значення» [7, с. 27–28]. С. Яремусь відзначає близькість думки П. Юркевича до екзистенціаль-

ної концепції С. К'єркегора і до філософії життя М. Шелера. Художня література – це образні тексти, які відчитуються в різноманітних контекстах, передовсім у контексті власного внутрішнього світу читача. Нині так само важливим є контекст війни, яка точиться в Україні через вторгнення московського війська. Тож проблема вивчення ключових образів поезії комбатантів, зокрема талановитої високоінтелектуальної поетки Ярини Черногуз, є складною і актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературознавці, філософи, педагоги активно досліджують поезію Ярини Черногуз, вписують її в історію української літератури, шукають паралелі у світовій філософії, рекомендують вивчати в середній і вищій школі. Філологи Л. Бомко, Н. Гаврилюк, Н. Гуменюк, Ю. Ковалів, Ю. Курилова, Б. Романцова, М. Яновська та інші в різноманітних аспектах проаналізували поетичні тексти авторки-комбатантки. Близькою до нашої теми є стаття Надії Гаврилюк «Поезія фронтови-

ків: образи війни в поезії Ярини Черногуз», у якій осмислюється ейдетичний рівень художнього тексту. Дослідниця підкреслила сповідальний і жіночий характер образів та прихованих у них думок і почуттів: «Образи добірки “Якщо ми з тобою залишимося живі” постають як прожита поетика та фіксують жіноче проживання війни...» [2]. Окремим штрихом у загальній характеристиці поезії образ серця присутній у розвідці Лілії Бомко, яка пише: «Наскрізним у поезії збірки Ярини Черногуз можна вважати й образ серця, що апелює до тих-таки первісних значень, як-от: “лісове серце”, “земляне серце”, “Афродитине кизиліве серце”, а також серця глибоко травмованого досвідом війни...» [1]. Доктор філософських наук професор Вахтанг Кебуладзе в передмові до книги Я. Черногуз «[dasein: оборона присутності]» викристалізував низку філософських ідей, суголосних у віршах поетеси і теоріях мислителів екзистенціального спрямування. Зокрема, він пояснює розташування поруч у назві збірки понять *dasein*, *оборона*, *присутність*. Він пише про назву: «... ця назва поєднує німецькомовний оригінал і вкрай неоднозначний український переклад. А до цього долучається ще й слово “оборона”. Виявляється, що в цьому хиткому світі нашу крихку присутність повсякчас слід обороняти» [3, с. 7–8]. Автор передмови відзначає мотиви смерті, людяності, мови, свободи, самопожертви, любові до життя, сумління в поезії Я. Черногуз і проводить паралелі (або протиставлення) з думками філософів. Доходить висновку: «... люди тексту ніколи напевно не знають, де завершується текст і починається життя. Тож коли крізь жорсткі та жорстокі тексти віршів про війну та смерть так несамоовито й звабно промовляє саме життя, нам залишається лише пильно прислухатися» [3, с. 15]. Прислухаємося, як звучить у текстах Ярини Черногуз образ серця: що означає, як уявляється, якими майстерними прийомами створюється.

Постановка завдання. Завдання статті – визначити смислові й поетикальні особливості образу серця в текстах поетичної збірки Ярини Черногуз «[dasein: оборона присутності]» (2023). Застосуємо ейдетичний аналіз тексту, пройдемо збіркою, послідовно відзначаючи смисли й поетикальні прийоми творення образу серця у віршах.

Виклад основного матеріалу. Творчість Ярини Черногуз – яскраво індивідуальна й водночас позначена явищами інтертекстуальності; філософсько-розмислова – і експресіоністична у вираженні емоцій; сюрреалістична в сітці образів – і прозора у громадянських мотивах патріо-

тизму й шанування Героїв. Образ серця – один з ключових у поезії авторки, він з'являється в багатьох віршах як утілення найсокровенніших думок і найпалкіших почуттів персонажів творів, насамперед, ліричної героїні.

Героїня вірша «[надто червона пляма]» – військова, *солдатка*. Підкреслено її тягар існування, загроженість, самотність у доланні фізичних і духовних тягарів і небезпек. «кожна з нас у п'ятьмі йде сама / поки кожна з нас не збагне / що опори шукати не було підстав –/ всі плечі надто слабкі / для серця що б'ється в тобі» [5, с. 19]. Серце – надто сильне в бою і надто важке в горі, воно втілює внутрішнє «Я» жінки на війні. «всі плечі надто слабкі щоб витримати одне серце» – повторює авторка, художньо виражаючи екзистенціальну філософську думку про унікальність і необ'єктивованість екзистенції. Образ серця твориться за допомогою симфори (плечі, що мали б тримати серце), антитези (чужі плечі – своє серце), паралелізмів («для серця що б'ється в тобі / для голосу що говорить про любов яку вже забули шукати / для любові яка стала знаком / любов до свого і любов за своє») [5, с. 19]. Серце живе своїм окремим життям, йому ніхто не в силах допомогти, воно сильне й беззахисне водночас.

У вірші «[ті, що мають загинути в бою]» передано інтуїтивне відчуття (відання) неминучої загибелі побратима і таке саме його відчуття твого відання. Тоді відбувається *розмова на рівні серця*. Ця розмова парадоксальна: вона ні про що або взагалі мовчання («ви подаєте знаки, обертаючись / ідучи за спиною один в одного, щоб ворог не почув»). «розмови мовою серця схожі на дубове листя» – порівняння засноване на спільності тривкості й минулості як дубового листя, так і розмови мовою серця. «так мовчать з тобою розмовляючи / ті, що вирішили загинути у бою» [5, с. 23]. Оксюморон і порівняння привідкривають таємницю *мови серця*, її сенс і код. У цьому вірші спостерігаємо розвиток образу серця: спочатку серце, яке відає і мовчки розмовляє; потім серця, що тримають одне одного на світі. Смысл пов'язаності сердець побратимів і посестер дано опредмечено, наочно. «ти безсила, ти не можеш нічого дати йому / крім мотузки від свого серця»; «тільки б не пережити смерть того / чиє серце тримає їх за світ, ніби / невидима срібна шпилька» [5, с. 24]. Метафори і порівняння виражають передчуття болю втрати і захоплення героїзмом «тих, що вирішили одного дня загинути у бою».

Вірш «[передпекло для сміливих]» малює простір, у якому багато сердець. Це – передпекло, де

проходять тисячі. В багатосердному передпеклі для сміливих є той, кого кохає лірична героїня, інших також хтось кохає, тому йдеться саме про серця – метонімія говорить про людяність воїнів, їхні особистісні почуття, які стають виразними й очевидними під загрозою смерті, яка замасковано ходить поміж сердець, і після неї. «ми все чекаємо поки в нас вистрілять / аби любов стала видима...» [5, с. 26]. Як бачимо, образ серця пов'язаний з мотивами любові, смерті, побратимства, героїчної самопожертви.

Якщо у вірші «[ті, що мають загинути в бою]» йдеться про мову серця, то у «[ніч, друг і ворог]» – про зір серця. Провідний образ у творі – п'ятьма, яка є водночас *друг і ворог* ліричної героїні: «вона маскує моє тіло та рухи»; «ніч стискає тебе в кулак / показує у сні поранених у бою / показує того кого забрала» [5, с. 30, с. 29]. Образ серця допомагає розкрити перебіг і сутність протистояння п'ятьми і ліричної героїні-військової. «п'ятьма замахується і вганяє мене в землю по серце / я замахуюся на п'ятьму і вганяю її з землю по плечі» [5, с. 30]. Вони дивляться одна на одну: «вона на мене плечима / я на неї серцем / так краще нам видно одна одну». Серце як те, що має залишитися над землею, як те, що бачить якнайкраще і як те, що бореться з п'ятьмою (загрозою смерті) наймужніше: «вона впирається своїми плечима мені у серце / ніщо не переможе у цьому небі ніч / жодна з нас не складе зброю» [5, с. 30]. Тут поетичний образ серця виразно відповідає його тлумаченню у філософії Памфіла Юркевича, який, спираючися на тексти Біблії, писав: «Серце є хранитель і носій усіх тілесних сил людини»; «Серце є осереддя душевного й духовного життя людини. Так, у серці зачинається й зароджується рішучість людини на ті чи ті вчинки; у ньому виникають різноманітні наміри й бажання; воно є містищем волі та її жадань»; «... серце називається джерелом життя або витокami життя: *над усе, що лише стережеться, серце своє стережи, бо з нього походить життя* (Пр. 4, 23)» [5, с. 73, с. 74, с. 77–78]. Я. Чорногуз підносить образ серця, змальовуючи людину на війні, надаючи йому головну роль у протистоянні із загрозою смерті.

Лірична героїня поезії Я. Чорногуз має *глибинове серце*, про здатність якого бачити невидиме П. Юркевич пише: «Світ, як система явищ життєвих, сповнених краси й знаменності, існує й відкривається передовсім для *глибинового серця* й звідси вже для розуміючого мислення» [5, с. 89]. Саме так жінка бачить тих, хто має загинути першим, і саме так тлумачить знак – карту зі свічею

в темноті – у вірші «[впізнання]». Цю карту дає їй небо у відповідь на питання «чи будемо ми разом?» І саме серце підказує, що це не знак «соборної тиші смерті / яку значить свіча для усіх солдатів». Екзистенціальна думка про унікальність кожного існування поєднується з філософією серця: «але це був ти –/ і серце моє стало теплим / бо знала я що та карта –/ то єдина свіча що освітлює / твій дім у горах» [5, с. 40]. Поетеса створює поєднання образів у віршах, надає смислів зв'язкам між ними: у цьому тексті пов'язані образи серця і свічі, серце тепліє, бо знає, що «свічка значить дім всіх осель».

Я. Чорногуз не тільки пов'язує образ серця з іншими, а й творить нові з його участю. Таким у вірші «[останнє Різдво]» є образ *клаптикової ковдри з сердець*. Вірш про долю кохання на війні. Гіпербола «чую що серця мого забагато» виражає це почуття, посилене ризиками й стражданнями війни. Авторка творить сюрреалістичну картину, смисл якої – вразливість і загроженість кохання на війні. «ми сплели з тобою клаптикову ковдру з сердець –/ і по ній безшумно перебирає ногами гібридна війна / п'яти у неї глибокі та гострі / не ахіллесові» [5, с. 52]. Оригінальний образ кохання передає і єдність закоханих, і вразливість їхньої єдності на землі («зустріньмося знову / хоча би на небі / як нема на землі»).

Я. Чорногуз часто використовує міти у своїх текстах. У вірші «[духи лісу і піль]» згадано: «У старих міфах розповідалося про часи, коли / приходив велетень, / якому віддавали щомісяця 10–15 найкращих хлопців і дівчат, / аби втамувати голод та купити спокій для селища» [5, с. 54]. Це паралель до образу фронту, яким починається текст. «Фронт з'їдає моє серце і моїх товаришів. / З'їдає всі мої слова / та задивляється на решту мого тіла» [5, с. 54]. У поезії авторки-військової серце найрішучіше у боротьбі, але й найвразливіше, бо саме воно першим зазнає болю через смерті побратимів. Відмінність від міту в тому, що «Ми запропонували війні себе самі, аби втамувати голод нами / і дати нашій країні спокій» [5, с. 54]. У в цій самопожертві першим віддане серце.

Найбільш вражаючим є образ серця у вірші «[залишене в окупації 2]». Цей твір – зразок (талановитий, індивідуально-яскравий) інтимно-милитарної лірики. «така замовчана / така загублена любов» – головний мотив тексту. Він і вона – товариші по зброї, побратим і посестра. Любов *залишена на горіщі рубінового дому*, любов загублена у *просвіті лісу та річки* – Сіверського Дінця, що вже *тече в окупації*. Він загинув. Слова смерть

немає в тексті, але є тужливий умовний спосіб дієслова бути: «А був би ти живий – я обійняла б» [5, с. 66]. Життя після смерті коханого-брата по зброї (*післяжиття* – за концептом збірки Я. Черногуз) малюється авторкою «ніби це черговий розвідвихід». Образ серця з'являється й розвивається як важливий елемент *післяжиття* – це те, що залишилося від коханого в жінки-воїна. «несу рюкзак автомат замовчану втому / несу твоє серце» [5, с. 67]. Які смислові риси має цей образ у контексті вірша? Серце відокремлене від загиблого Героя, він також продовжує існування в *післяжитті* ліричної героїні – «а ти йдеш вперед». Він духовний провідник назавжди – вірець, пам'ять. Але серце, саме в сенсі Юркевичевих тез про серце як *духовну сутність* людини, *морально-духовне джерело* її діяльності, *особистий напрям* її душі, залишається в осиротілої посестри по зброї. Ми бачимо різні зримі образи серця загиблого коханого: створено сюрреалістичну мінісітку його зображень. «твоє серце важке й громіздке / ніби уламок руїни після снаряда» – ороморфний ізоморф серця, що передає тягар жалоби, горе втрати. «воно обплітає мене щонагоди мов плющ / навіть коли вже не б'ється» – вегетативний ізоморф викликає аллюзію вірша Лесі Українки «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти». Аллюзія парадоксальна: у Лесі плющем є жінка, яка підтримує приреченого на смерть друга, у Ярини – навпаки, серце загиблого обвиває живу кохану. Проте сенс нерозривного зв'язку духовно рідних людей – той самий. Третій ізоморф – антропологічний: «воно каже / “не відпущу” / каже “не плач за мною”» – серце промовляє, переконуючи душевно зранену жінку у тривкості-тривалості їхнього взаємозв'язку. Останні рядки вірша пояснюють сенс продовження існування тієї, що лишилася жити на землі: «хай буде хтось / хто тужитиме за тобою / поки кличеш мене на небо / брате по зброї». Вважаю цей вірш одним із шедеврів української інтимної лірики, що яскраво презентує її особливий, інтимно-мілітарний різновид.

У вірші «[голе бароко]» присутній образ *лісового серця*, смисл якого співвідносний з думкою П. Юркевича, який після тверджень про першорядне значення серця для існування людини зазначає: «Відповідно до цих поглядів на вартість і значення серця в людському естві, священні автори говорять у переносному розумінні про *серце неба* (5 М, 4, 11), *серце землі* (Мт.12, 40), *серце моря* (Йона.2, 4)» [5, с. 78]. Концепт *голе бароко* інтерпретуємо як образ війни, тобто неправильності, химерії, театральної напруженості (що було влас-

тине бароко), проте війна позбавлена естетичних ознак мистецького стилю – його пишноти, прикрас, кольорів, архітектурної височини («голе бароко залишило в кутку рулони шпалер / із золотими ліліями, біло-смагдовий собор...» [5, с. 77]). Авторка вдається до сюрреалістичної поетики (яка має чимало спільного з бароко), малюючи нову реальність: «голе бароко спочатку розбило стіни, потім вибралося в ліс / далі стало викопувати з землі лісове серце / яке вже за тисячу земних обертів повідомляє відкопувачам ту саму істину» [5, с. 78]. *Лісове серце* настільки ж важливе для лісу, як людське для людини, воно знає найголовніше. А ще воно б'ється, як у людини. Його стукіт можна почути перед загибеллю. «ти чуєш, як ти зникаєш в цифровій імлі під стукіт лісового серця» [5, с. 78]. Отже, у поезії Я. Черногуз серце має й природа – і людина відкрита до нього.

Образ землі посідає в поезії Я. Черногуз також важливе місце. Це і земля сірої зони, і окупована, і рідна, і просто земля, до якої добираєш форму на війні, у яку закопуєшся, на якій спиш, у яку втискаєшся під обстрілом. Тож образ серця землі природний для художнього світу «[dasein: оборона присутності]». У вірші «[куля завжди прилітає влучно]» топосом є земля, у повітрі над якою летить куля, яка *ніколи не схибеться*. Образ землі і її серця з'являється тоді, коли йдеться про випадок, коли ти (ліричний герой вірша, вояк) ухилиєшся від неї. Поетеса малює сюрреалістичний образ Землі, пишучи слово з великої літери, створюючи зооморф. «Земля приповзає до тебе / в подібні напів-вужа-напівзмії / віддай їй усе що не забрала куля: шкіру волосся форму / погляд у небо...» [5, с. 82]. Земля не рятує, вона близька й невідома водночас. «Земля знову ховатиме від мене свою цілісність / свої вигадані невидимі очі / і завмерле земляне серце» [5, с. 82]. Земляне серце, як і лісове, може битися і завмирати, людина, яка воює, настільки близька лісові й землі, що відчуває їхні серця, як і людські.

У вірші «[непокараність]» образ серця має смисл, близький до визначеного П. Юркевичем як «осереддя багатоманітних душевних почувань, хвилювань і пристрастей» [5, с. 76]. За свій вибір людина має відповісти: «деякі речі таки не минають безкарно / кохання й коханці вони не минули безкарно жодному серцю» [5, с. 96]. Поетка зображує пристрасть кохання до того, «кого мрієш тепер бачити щонаочі у сні живим», і пристрасть убивці, що мав Пілат, яка не минає, «коли їй умивають руки». Пристрасть кохання карається стражданням від загибелі коханого, проте головний сенс

вірша – заперечення можливості непокараності для вбивць, їм лірична героїня вірша обіцяє: «ви заплатите таку ціну / яку навіть складно уявити» [5, с. 96]. Кохання – страждання – кара вбивці зображено як закон, записаний у серці.

Якщо у вірші «[непокараність]» образ серця алюзійно пов'язаний з біблійним міфом про Пілата, то у творі «[земля Афродіти]» – з давньогрецьким міфом про богиню краси й кохання. Антагонізм війни і кохання відчитуємо в обох текстах. У їх конфлікті має перемогти кохання – переконана лірична героїня вірша «[земля Афродіти]». Акцент в алюзійно присутньому міфі зроблено на історії про Троянську війну і на першості богині у всіх змаганнях. Образ серця є надреальним. Персонажем твору стає Афродіта півдня України, *моря і боліт*. Море має власну назву, але, як пише поетеса, «воно скрізь одне й те саме, як і пристрасть». У тексті вірша в образі Афродіти змішуються риси української військової і давньогрецької богині. Воєнна реальність змінює класичне уявлення про жительку Олімпа. Одна з цих змін стосується серця. «Афродіта пересадила своє серце в банку і носить її в підсумку біля грудей» [5, с. 97]. У підсумку військові зберігають боеприпаси або інші речі, необхідні для виконання завдань. Афродіта Я. Черногуз, яка *змиває болото з одягу в піні морській*, вийняла своє серце, *схоже на кизиллове варення*, і, коли очі інших шукають її очі, *змушує очі зустрічатися з серцем*. Сюрреалістичний образ набуває кольору і динаміки. «Серце, що б'ється під склом, – єдина червона пляма на її собачому камуфляжі./ Кизиллове серце об стінки банки б'ється, / вузькі скляні ребра не пропускають подих» [5, с. 98]. Чому саме Афродіту змальовує поетка? Думка виражена афористично: «І здається, що єдиний їхній талант – цих людей біля моря і степу, – кохати». Образ богині з кизилловим серцем у військовому підсумку – оптимістичний, бо «Головне – не забути, що вона збирається знову / вигравати війну» [5, с. 98]. Серце, яке відкрите всім очам, яке стало боекомплектom, може виграти війну – смисл давньогрецької міфологічної алюзії у цьому тексті.

Топос художнього світу вірша «[невидимі місця планети]» – це інтропростір жінки, друг якої загинув на війні, *невидиме місце планети*. У цьому просторі є вододіл: трасер, що відокремлює те, що сталося після загибелі дорогої людини. Ейдетичний рівень твору – надреальний, у сітці образів: нога, яка «ступає на брук усього що сталося після загибелі»; невидимі місця планети, де «траєкторії часто просвічені трасерами»; життя, що про-

повзає цими невидимими місцями, «ніби степова гадюка»; всесвіт, у якому навряд «є щось крім очей / яких вже не побачиш»; море, яке «випило всю свою воду» та інші. Центральні персонажі – лірична героїня і *дворові пси мов трофеї пам'яті*. Один зі псів описаний детально: «дворова собака з кліщами на вухах що сіпається в тривозі від найменшого поруху». Саме їй лірична героїня може довірити-привідкрити свій інтропростір – показати очі зі слізьми. Чому? Бо дворові пси знають страждання і вміють виживати. «їхня кліщата прелюдія виживання завжди залишається надійною й вічною». Поетеса створює надреальний діалог між людиною і собакою, у якому з'являється образ серця. «їхня [дворових псів – Г.Т.] мовчанка каже нікому не потрібний пароль / “покажи мені своє покалічене серце” / у відповідь прийнято відповідати усмішкою / забувати про скалічені очі пса забувати про його існування». Результат діалогу – стан, коли «відпускається / у решті невидимих місць планети». Якщо П. Юркевич писав, що серце – «хранитель і носій усіх тілесних сил людини» і «джерело життя», то Я. Черногуз зображує *покалічене серце*, воно стало джерелом дивного життя з вододілом-трасером й існує у видимих і невидимих місцях планети.

Останній у збірці вірш, що містить образ серця, – «[спроба сказати “ми”]» [5, с. 114–115]. Ліричний герой – ми, тож уже в назві твору авторка ставить творчу мету: вона спробує виразити не тільки власні почуття й роздуми, а й духовний стан свого воїнського покоління. І головна риса, яку вона відзначає двічі: «всі серця полишені на себе». Відсутність опори пояснено фізично, через метафору опредмечування: «і кожному з нас ні на що спертися / всі плечі надто загружені». Вони несуть тягар війни, вони йдуть *зниклою водою і землею*, вони можуть втратити воду і землю, вони втрачають товаришів по зброї. А що вони мають, чого хочуть? В афористичних рядках, що виражають те, «про що не пишуть у віршах», також звучить слово серце. «і якщо зникати – то в укриттях / і якщо є війна – то нехай буде по-справжньому / і якщо стріляти – то без вагань / і якщо втрачати –/ то серцем що відчуває...». Полишені на себе серця, що відчують втрати – екзистенціальна характеристика Ми: самостійність екзистенційного вибору кожного, відповідний цьому вибору чин («першим убиваєш того кого мусиш убити / з другим убитим зникає ненависть / далі ведеш їй рахунок»), страждання («першим умирає той кого найважче відпустити»). Вірш завершується рядками, у яких спостерігаємо

темпоралізацію простору, оксюморон, симфору із загадкою несканованого й майбутнього і збірний образ сердець. «ми сидимо посеред вічності / і вся написана світом музика занадто мовчазна / для того що доведеться сказати / і щось / тебе там чекає / і всі серця / полишені на себе». Збірний образ сердець – самостійних, рішучих, болючих від втрат, готових убивати ворогів і звільняти землі, «які були комусь з наших домом» – правдива й високомистецька частина того, що має бути сказане про українське воїнство на московсько-українській війні 2014–...

Вважаємо, що поезія Ярини Черногуз має спільні риси в аспекті ейдетики серця із творчістю Євгена Плужника. «І філософії П. Юркевича, і ліриці Є. Плужника властива екзистенціальна тенденція: серце виражає суть існування людини, воно здійснює вибір, приховує все індивідуальне, воно дуже самотнє і вразливе, відкрите вищому духові. <...> за Є. Плужником, “захована людина серця” вимушена ховатися від світу – чужого, ворожого. Поетова екзистенціальна думка, породжена реаліями вже не ХІХ, а ХХ ст., сягала трагічнішого рівня. Образом серця Є. Плужник продовжив українську культурну традицію, посилюючи її екзистенціальний гуманізм і вносячи в неї свою неповторну творчу манеру – щирість вислову, лапідарність стилю, схвильованість розмовної інтонації» [5, с. 57–58]. Створений через 100 років образ серця в поезії Я. Черногуз, на нашу думку, також є екзистенціальним і трагічним, проте інакшого, мілітарного характеру, адже в ньому виражено сутність людини на війні – захисника/захисниці,

покоління захисників України від московитського нападника.

Висновки. Отже, образ серця в поетичній збірці «[dasein: оборона присутності]» Ярини Черногуз близький до філософії серця і ейдетично-філософської традиції в українській літературі. Його провідний сенс – сутність людини, яка на війні протистоїть ворогу і смерті. У цьому образі авторка виражає думки про унікальність і необ’єктивованість екзистенції, військове побратимство, героїчну самопожертву, інтуїцію глибинового серця, *замовчану і загублену любов* на війні, пам’ять про загиблого, рішучість *вигравати війну*, неминучу кару для злого серця, інтерсуб’єкту єдності сердець воїнів-захисників України. Ізоморфи – розмова сердець, зір серця, мотузка від серця, клаптикова ковдра з сердець, багатосердне пекло, лісове і земляне серця, Афродітине серце у військовому підсумку сучасниці, глибинове і покалічене серця, серця, полишені на себе та інші – репрезентують сюрреалістичну поетику, а також елементи необароко, експресіонізму, натуралізму. Образ серця в текстах Ярини Черногуз оприявлює риси її ідіостилу, а саме такі: філософічність поєднана з емоційністю найвищого регістру; сітка надреальних образів з підтекстовим пафосом боротьби й мужності; багатство метафорики – з акцентуванням симфори і оксиморону; інтертекстуальність з несподіваним перепрочитанням інтертексту; оригінальне поєднання мітологізації з натуралістичною деталлю. Сердечність лірики Ярини Черногуз – це і образ серця в ній, і її екзистенційна сутність. Перспективи дослідження – вивчення інших ключових образів лірики поетеси-воїна.

Список літератури:

1. Бомко Л. При[сутність] поезії у воєнний час. URL: <https://nspu.com.ua/aktualno/liliya-bomko-pri-sutnist-poezii-u-voennij-chas/> (дата звернення: 19.06.2025).
2. Гаврилюк Н. Поезія фронтовиків: образи війни в поезії Ярини Черногуз. *Scientific Collection «InterConf+»*, 2023. (32(151), 274–285. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2023.031> (дата звернення: 19.06.2025).
3. Кебуладзе В. Присутність: війна. *Ярина Черногуз. [dasein: оборона присутності]*. Київ : Віхола, 2023. С. 7–15.
4. Токмань Г. Образ серця: діалог із філософією П. Юркевича. *Ганна Токмань. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен*. Київ : ВЦ «Академія», 2013. С. 53–58.
5. Черногуз Я. [dasein: оборона присутності]. Київ : Віхола, 2023. 128 с.
6. Юркевич П. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого. *Памфіл Юркевич. Вибране*. Київ : Абрис, 1993. С. 73–114.
7. Ярмусь С. Памфіл Данилович Юркевич (1826–1874) та його філософська спадщина. *Юркевич П. Д. Твори*. Вінніпег, 1979. С. 1–75.

Tokman H. L. THE IMAGE OF THE HEART IN THE POETRY COLLECTION**“[DASEIN: DEFENSE OF PRESENCE]” BY YARINA CHORNOGUZ: MEANINGS AND POETICS**

The article is devoted to the poetry of the contemporary author, artist and military woman, Yaryna Chornoguz. The object of the study is the poetic book of Y. Chornoguz “[dasein: defense of presence]” (2023), for which the author was awarded the Taras Shevchenko National Prize of Ukraine. Attention is focused on the image of the heart in the texts of the book, namely on their meanings and poetics. The meaning of each image is determined, parallels are drawn with the philosophical theory of Pamfil Yurkevich, the image is read in the context of the poem with the involvement of the socio-political context of the contemporary Russian-Ukrainian war.

The image of the heart is one of the key ones in the book, it appears in many poems as the embodiment of the most secret thoughts and most ardent feelings of a person at war. The isomorphs of the image of the heart are studied, their meaning is described, the means of creation and features of literary trends are outlined. The article contains an analysis of such images as the language of the heart, the vision of the heart, the rope from the heart, a patchwork quilt of hearts, a many-hearted pre-hell, forest and earthen hearts, the heart of a fallen warrior in the hands of a living comrade-in-arms, Aphrodite's heart in a modern woman's military bag, a deep and crippled heart, hearts abandoned to themselves and others. The dominant meaning of the image of the heart is defined as the existential essence of a person who confronts the enemy and death in war. Y. Chornoguz figuratively expresses thoughts about the uniqueness and non-objectification of existence, military brotherhood, heroic self-sacrifice, the intuition of the deep heart, silenced and lost love in war, the memory of the deceased, the determination to win the war, the inevitable punishment for the evil heart, the intersubjective unity of the hearts of the soldiers-defenders of Ukraine. The analyzed poems represent surrealist poetics, as well as elements of neo-baroque, expressionism, and naturalism. Features of individual style are observed, namely: philosophical, emotional, intertextual, use of mythological techniques and naturalistic detail.

Key words: poetry by Yarina Chornoguz, image of the heart, philosophical, socio-political context, meaning, poetics, individual style.